

Zpráva ze služební cesty do SRN

Místo:

Chemnitz, Sächsisches Staatsarchiv, BRD

Termín cesty:

13. - 15. červenec 2009

Účel cesty:

Archivní výzkum k problematice nuceného pracovního nasazení Čechů z Protektorátu Čechy a Morava v Říši

(Uskutečněno v rámci projektu „Zwangsarbeit der tschechischen Bevölkerung des Protektorats Böhmen und Mähren in der Zeit der NS-Besatzung“- řeš. dr. Kokošková, dr. Pažout, Mgr. Sedláková)

Účastník cesty:

PhDr. Zdeňka Kokošková, vedoucí 3. oddělení Národního archivu

Zprávu podává:

PhDr. Zdeňka Kokošková

Datum vyhotovení:

29. července 2009

Podpis ředitelky Národního archivu:

Část všeobecná

Služební cestu jsem zahájila v pondělí 13. července 2009 v 8.40 hodin v Praze na nádraží Holešovice. Do Chemnitz na hlavní nádraží, s přestupem v Drážďanech, jsem dorazila v 11.57 hodin. Ubytovala jsem se v předem objednaném penzionu na předměstí Chemnitz, v těsné blízkosti nového sídla Státního archivu (Schulstrasse 38).

Hlavním programem mého pobytu v Chemnitz byl archivní výzkum k projektu „Zwangsarbeit der tschechischen Bevölkerung des Protektorats Böhmen und Mähren in der Zeit der NS-Besatzung“, jehož jsem řešitelem spolu s dr. Jaroslavem Pažoutem a Mgr. Monikou Sedlákovou od září 2008 a jenž financuje německá nadace „Erinnerung, Verantwortung und Zukunft“.

Z Chemnitz - hlavního nádraží jsem odjela vlakem ve středu 15. července ve 12.00 hodin a do Prahy na nádraží Holešovice jsem (s přestupem v Drážďanech) dorazila v 17.18 hodin.

Část odborná

Výzkum k problematice nuceného pracovního nasazení Čechů z Protektorátu Čechy a Morava v Říši v období německé okupace jsem v chemnitzském archivu započala studiem dvou fondů, jež jsem vybrala již po seznámení se s archivními pomůckami umístěnými na webových stránkách Saského státního archivu: <http://www.archiv.sachsen.de>. Jednalo se o fond č. 30874 Industrie- und Handelskammer Chemnitz a jeden z řady fondů podnikových archivů č. 31030 Wanderer- Werke AG, Siemar-Schönau.

Rozsáhlý fond č. 30874 *Industrie- und Handelskammer Chemnitz* obsahuje sice dokumenty z let 1881 až 1989, ale z hlediska našeho projektu bylo nutné soustředit se na období 1939 až 1945. Již v roce 1939 říšské ministerstvo hospodářství delegovalo v Německu na tyto regionální stavovské komory státní úkoly vyplývající ze zavedení válečného hospodářství, od roku 1943 pak došlo k centralizaci vznikem župních hospodářských komor a navíc se stále zvyšoval tlak státu prostřednictvím těchto komor na soukromé podnikání. Některé podniky (zejména židovského původu) byly zavírány, jiné nuceny přecházet na zbrojní výrobu, případně upravovat svoji produkci podle státních zakázek. Prostřednictvím

komory pak firmám přicházela i různá nařízení týkající se zaměstnávání zahraničních dělníků a jejich sociálního zajištění. V tomto fondu bylo nutné projít zejména inventární čísla 668 – 670 týkající se zaměstnávání a ubytování ostarbeiterů a zahraničních civilních pracovníků. Složky se týkaly jednak požadavků na tyto dělníky od jednotlivých podniků spadajících pod chemnitzskou komoru, dále obsahovaly předpisy a pokyny týkající se přihlašovací povinnosti, udržování pořádku po náletech, mezd, chování a dovolené zahraničních dělníků, ale i zaměstnávání vysokoškoláků, povinného pracovního roku Němců, válečných zajatců apod. Konkrétní údaje týkající se českých dělníků se však nacházely jen v inventárním č. 370, které se z velké míry zabývalo uzavíráním podniků v roce 1942, ale obsahovalo i reakci zahraničních dělníků (včetně českých) na spojenecké bombardování saských měst.

Fond č. 31030 *Wanderer- Werke AG, Siemar-Schönau* obsahuje písemnosti týkající se činnosti zmíněné firmy v letech 1894 až 1956. Podnik se ve své historii věnoval výrobě jízdních kol, kancelářských strojů i fréz a v období druhé světové války zaměstnával zahraniční dělníky i válečné zajatce. Ke studiu byla vybrána zejména následující inventární čísla, jež se týkala práce zahraničních dělníků v Německu:

- i. č. 243 – Protokoly představenstva, zasedací protokoly,
- i. č. 1187 – Směrnice a oběžníky DAF k pracovnímu nasazení, včetně „Der Arbeitseinsatz“, *Mitteilungsblatt der DAF, Hauptabteilung Arbeitseinsatz der Gauverwaltung Sachsen (1944-1945)*, „Lagerführer-Rundbrief“, DAF, Hauptabteilung Arbeitseinsatz der Gauverwaltung Sachsen,
- i. č. 1434 – Zprávy a hlášení jednotlivých oddělení podniku řediteli (včetně výtahů z článků v odborných periodikách, výtahů z různých výnosů). Hlášení se týkají i pracovní morálky zahraničních dělníků, zejm. ostarbeiterů, Francouzů, Srbů),
- i. č. 2148 – Smlouvy a dohody, vč. patentů. Složka obsahovala např. i smlouvu na odvšivení tábora pro zahraniční dělníky,
- i. č. 3463 – Oběžníky, výtahy ze zákonů a nařízení, včetně těch, jež se týkají pracovního nasazení,
- i. č. 4706 – Karty pojištěnců a plátců daní – 2 čeští dělníci (Lucker J., Seidl I.)
- i. č. 5089 – 5095 Osobní spisy českých dělníků (abecední řada), často obsahující i fotografie osob,
- i. č. 5320 – Přehledy o mzdách v jednotlivých odděleních podniku, zejm. pracovní nasazení (včetně předpisů).

V závěru pobytu mi pracovníci archivu předložili k nahlédnutí DVD s databází (excelovou tabulku) obsahující abecední seznam Čechů/Čechoslováků, kteří byli v období 1939-1945 zaměstnáni po různou dobu v jednotlivých podnicích. Archivní fondy těchto firem (ze zmíněné doby) jsou právě uloženy v Saském státním archivu v Chemnitz. Z této databáze však vyplynula potřeba prohlédnout ještě několik podnikových fondů nejvíce zastoupených ve zmíněném soupise. Jedná se zejména o písemnosti Německé říšské dráhy, AEG Chemnitz, Reicher AG Chemnitz, Mibag Baugesellschaft Ruppe u. Lohs, Schumann-Werke, Böhme Fettchemie GmbH.

Závěr

Krátký úvodní výzkum ve Státním archivu Chemnitz umožnil získat přehled o fondech a zejména dokumentech k námi studovanému tématu. Zejména díky databázi předložené tamními kolegy bylo možné zvolit fondy několika významných regionálních podniků pro případné studium v rámci projektu. K problematice nuceného nasazení českých občanů byly již při této návštěvě nalezeny jednotlivé prameny obecného charakteru i osobní spisy desítek českých občanů. Kopie některých studovaných písemností bude možné použít pro připravovanou webovou výstavu i pro vědeckou edici.